

Sveriges fascinerande förste finansminister

GABRIEL STEIN

RECENSION

Sven Fritz: *Johan Liljencrants – den fredsälskande reformivraren som blev Gustaf III:s och Sveriges förste finansminister*, EHFF Institute for Economic and Business History Research, 2022, 733 sidor, ISBN 978-9-152-74031-6 (digital).

Sverige var länge det historielösa landet. Biografier över kungligheter, politiker, affärs- eller kulturpersonligheter m fl, lyste på det hela taget med sin frånvaro under 1970- och 1980-talen. Detta sakernas tillstånd är dess bättre länge se'n förbi. Men det saknas fortfarande levnadsbeskrivningar över en mängd personer som i andra, mer historiemedvetna länder som t ex Storbritannien, Frankrike eller Tyskland, redan skulle ha blivit omskrivna inte bara en utan flera gånger.

Föreliggande biografi över Sveriges förste (och i fråga om tjänstetid den fjärde längste) finansminister är därför välkommen. Boken har dessutom en intressant förhistoria. Den påbörjades som en del av författarens forskartutbildning 1958–67; men avslutades sedan författaren pensionerat sig.

Liljencrants är en fascinerande person. Han föds 1730 som Johan Westerman, son till en präst i Gävle. Modern var av adlig släkt. 1748 skrivs han in vid Upsala Universitet, där han möjligen (inte helt säkert) studerade för Anders Berch, Sveriges förste professor i *oeconomia publica* (hushållslära). 1750 inleder han sin offentliga tjänst som extraordinarie kanslist vid Kommerskollegium och påbörjar den bana som i sinom tid ska göra honom till Sveriges förste finansminister, Riksråd och friherre.

Livet i statsförvaltningen var inte en dans på rosor. Westerman fick flera gånger kämpa för att behålla sin position, avancera och få ut sin lön eller överenskomna ersättning. Men framgångarna uteblev inte heller. 1768 adlades bröderna Anders och Sven Westerman

och tog namnet Liljencrants. Adelskapet var troligen bl a en belöning för att Anders anslutit sig till hovpartiet, kretsen kring kronprins Gustaf.

Tanken är inte att här redogöra för alla Liljencrants reformer eller reformförslag. Men man bör nämna hans arbete (i Kommerskollegium) för att mildra effekten av det tidiga 1770-talets missväxter genom att begränsa brännvinsbränneriet, låt vara att ett totalförbud mot brännvinsbränning röstades ned av adeln, prästerna och bönderna vid 1772 års Riksdag. Han var också en stark kritiker av det konkurrenshindrande skräväsandet; och verkade (utan framgång) för inrättandet av en frihamn på Gotland. Över huvud taget var Liljencrants en frihandelsvän som såg en utökad handel som bra för Sverige.

Det för eftervärlden kanske mest intressanta som Liljencrants lyckades genomföra var 1776/77 års myntrealisation (reform). Det svenska myntväsendet var kaotiskt. Exempelvis kan nämnas att 1 riksdaler var värd 3 daler silver och 9 daler koppar. 1 carolin var värd 25 öre silver, medan en görtz carolin var värd 16 öre silver, eller ½ daler. Och så vidare.

Med kungens stöd lyckades Liljencrants trots Bankofullmäktiges och även andra statsråds starka motstånd genomföra en myntrealisation som kraftigt förenklade penningväsendet. Från 1777 var en riksdaler värd 48 skillingar och en skilling var värd 12 runstycken (möjligen rundstycken). Det var också för att genomföra denna reform som han 1773 utnämndes till statssekreterare och chef för den nya handels- och finansexpeditionen, dvs *de facto* finansminister. Som sådan var han pådrivande i inrättandet av Sveriges första privata affärsbank, Diskontkompaniet.

Nästa steg blev att försöka bringa ordning i statsfinanserna. Också detta lyckades, åtminstone till en början. Statens utlandsskuld omförhandlades till

Gabriel Stein är MA i militärhistoria och doktor i nationalekonomi vid University of Buckingham. gabriel@gabrielstein.com

lägre ränta. 1782 års riksstat var nästan i balans. Men fortsatt stabila statsfinanser byggde på fortsatt fred, något som inte kunde garanteras på 1700-talet, lika litet som på 2000-talet. Sverige deltog tillsammans med Danmark och Ryssland (fler stater anslöt sig senare) i ett beväpnat neutralitetsförbund under slutet av det amerikanska frihetskriget. Det kostade pengar. Dessutom ville kungen vinna krigisk ära, t ex genom att anfälla Danmark eller (som ju också förverkligades 1788) Ryssland. Kungen visste att Liljencrants principiellt motsatte sig tankarna på krig. Det sågs som illojalt och var en av huvudorsakerna till att Liljencrants entledigades år 1787. Riksråds och friherres titel var plåster på sårerna, låt vara troligen inte särskilt uppskattade av mottagaren.

Innan dess hade dock Liljencrants hunnit med mycket annat. Han ledde Bränneridirektionen, det statliga brännvinsmonopolet; han stabiliserade valutans; han såg till att spannmålsförsörjningen fungerade. Och 1782 bidrog han till utarbetandet av judereglementet som reglerade judars bosättning i

Sverige, något som han förespråkade så tidigt som 1760.

Det finns, föga förvånande, mycket mer i en bok vars svenska text sträcker sig över 550 sidor, bilagor oräknade. Det är också ett av problemen med boken. Den är intressant, men i sin grundlighet svårläst. Författaren sammanfattar i inledningen till flera kapitel både vad de ska handla om och händelseförloppet, men det är likväl svårt att hålla alla detaljer i minnet eller att få en samlad överblick över vad som sker när. Dessutom förekommer det att tidsperspektivet skiftar och läsaren finner sig plötsligt ett antal år tidigare eller senare. Boken skulle också ha förbättrats av ett sakregister.

Sammantaget är detta en intressant bok. Men den vänder sig framför allt till en specialistpublik. Den som vill ha en lättillgänglig översikt över en av Sveriges mera betydande politiker och hans livsverk, torde begränsa sig till att läsa de sista 35 sidorna, en kronologisk översikt och en sammanfattande diskussion av vad Liljencrants uträttade som statssekreterare.